

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ЯКІСТЬ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАЦІ СТУДЕНТІВ

Перш ніж розпочати безпосередню розробку системи індивідуалізованого навчання студентів, необхідно виявити комплекс соціально-педагогічних факторів, які цілеспрямовано впливають на їх підсвідому активність. Це дасть змогу визначити не тільки зміст, структуру та технологію функціонування цієї системи, а й особистісні якості студентів, які необхідні для успішного її використання в професійній підготовці вчителя.

У соціально-педагогічному дослідженні проблем вищої освіти звернення до соціально-демографічних характеристик студентів виступає як один із способів зв'язку явищ, що вивчаються, з процесами розвитку суспільства, насамперед, його соціальної структури. Соціально-демографічні показники – це сукупність об'єктивних і відносно стабільних характеристик студентської молоді, що великою мірою визначають спосіб їх життя, а також види діяльності. До них належать: соціальне походження, належність до певної соціально-професійної групи, стать, вік, освіта, сімейний стан, місце проживання тощо [4].

Багато авторів відзначають зростання рівності навчальних можливостей представників різних соціальних груп; підкреслюють, що ці ознаки в сучасних умовах все ще зберігають своє значення й справляють певний вплив на різні показники навчальної діяльності студентів, але не є домінуючими [1, с. 38]. Так, багаторічні дослідження проблем навчальної активності, здійснені провідними соціологами відділу дослідження проблем вищої освіти, дають підстави стверджувати, що відмінності в показниках загальноосвітньої підготовки й успішності, що раніше досить чітко визначали соціальним походженням студентів, сьогодні стали замінювати відмінностями в рівні етичної сформованості та готовності молодих людей до навчання [5, с. 31].

Якість навчальної праці, будучи одним з показників успішного оволодіння професією у ВНЗ, зазначає впливу всіх вищезазваних соціально-демографічних факторів і зумовлює потребу в їх науковому аналізі. Такий підхід дасть змогу, по-перше, виявити найістотніші з них, по-друге, накреслити шляхи усунення їх негативного впливу, що підвищить ефективність педагогічного керівництва якістю навчальної праці студентів.

Мета статті – проаналізувати вплив соціально-демографічних факторів на якість навчальної праці студентів як показник успішності оволодіння професією у ВНЗ.

У дослідженні вітчизняних учених зафіксовано також, що відмінності студентів за соціально-класовою ознакою дуже сильно впливають на якість навчальної праці. Це пов'язано з тим, що нівеляція відмінностей студентської молоді за соціально-класовими ознаками у ВНЗ має більш яскравий характер, ніж у суспільстві, і пояснюється специфікою студентства як перехідної суспільної групи; загальними для всіх умовами життєдіяльності у ВНЗ і характером вимог до них. Разом з тим, при зниженні ролі соціально-класових ознак помітний вплив демографічних і так званих некласових ознак: статі, віку, освіти батьків, сімейного стану, належності до регіонально-територіальної області [5].

Проведене нами опитування показало, що серед успішних студентів переважають випускники міських шкіл з високим рівнем загальноосвітньої підготовки,

що живуть з батьками. Разом з тим, тільки 36,6% студентів, які закінчили школу з високими показниками, підтвердили свої знання у ВНЗ. Більшість студентів (84,6%) із середнім рівнем шкільної підготовки у ВНЗ продовжує вчитися так само (див. табл.).

Таблиця

**Соціально-демографічні фактори,
які впливають на якість навчальної праці студентів, %**

Якість навчальної праці	Соціально-демографічні фактори										
	Стать		Тип школи, яку закінчив		Рівень шкільної підготовленості			Сімейний стан		Місце проживання	
	ч	ж	міська	сільська	добре-відмінно	добре-задовільно	задовільно-добре	неодружений	одружений	гуртожиток	квартира
добре-відмінно (переважають гарні оцінки)	22,4	27	33,8	18,2	36,6	4,7	3,4	22	25,8	15,7	30,5
добре-задовільно (переважають гарні оцінки)	61,8	59,4	45,4	67,2	56,7	84,6	69,8	64,7	56,8	60,8	62,2
задовільно-добре (переважають задовільні оцінки)	15,8	13,6	10,8	14,6	6,7	10,7	26,8	13,3	17,4	23,5	7,3
Загальна кількість опитаних	70,6	29,4	51,6	48,4	17	71,6	11,4	53,1	46,9	41,5	58,5
Коефіцієнт пов'язаності r p	0,021 >0,1		0,384 0,05		0,324 0,05			0,038 >0,1		0,405 0,01	

Основна маса учнів з низьким рівнем знань, хоча деякою мірою й покращує свої знання, але дає найвищий відсоток студентів, що слабо встигають (28,8%). У студентів, які живуть у гуртожитку, якість навчальної праці явно нижче, що пояснюється відсутністю відповідних умов (шум, незбалансованість режимних моментів, різноманіття інших факторів, що відволікають) для самостійної роботи.

Для порівняння рівня впливу соціально-демографічних факторів на якість навчальної праці студентів ми підраховували коефіцієнт пов'язаності цих змінних.

Відомо, що абсолютна величина коефіцієнта (r) змінюється від 0 до 1. Крайні значення показують або відсутність аналізованого зв'язку, або функціональну залежність від виділеного фактора, тобто близькість до 1 є своєрідним показником однофакторності явища. Із збільшенням кількості факторів, які зумовлюють досліджуване явище, абсолютна величина коефіцієнта пов'язаності зменшується.

Чим менша величина p , тим менший ризик прийняти неправильну гіпотезу. Проте навряд чи є підстава прийняття такого високого рівня p при соціолого-педагогічному аналізі деяких тенденцій. Навпаки, тут дуже часто говорять про тенденцію, навіть якщо тільки 2/3 респондентів володіють цієї ознакою. Ми вважаємо

достатньо високим рівнем $p = 0,20$, це означає, що у 80% випадків ми не помиляємося, говорячи про наявність зв'язку між показниками, що вивчаються.

За рештою характеристик (вік, стать, сімейний стан) істотних відмінностей не спостерігається. Водночас необхідно відзначити, що "сімейні студенти" вчаться краще. Причина цього факту, на наш погляд, полягає в мобілізаційних можливостях, які створює студентська сім'я. Студенти, які мають сім'ю, особливо виділяють роль чоловіка (дружини) як фактор успішності навчання, подолання труднощів, що виникають.

До нашої вибірки увійшло 21,6% сімейних студентів, з них мають дітей – 12,3%. Матеріали ряду досліджень [3, с. 47] показують, що сімейні студенти за всією сукупністю становлять 18–20%. Тому наша вибірка є презентативною й дає змогу робити висновки, що стосуються цієї категорії молоді. Це важливо, тому що виявлено високу орієнтацію значної частини першокурсників на шлюб у студентські роки, яка зберігається в процесі всього навчання, що призведе до збільшення кількості сімейних студентів.

Вступ до шлюбу означає зміну соціального статусу, що пов'язано із цілим рядом нових для молодих людей обов'язків, які впливають на поведінку й ставлення до навчання. Одержані дані переконливо показують, що наявність сім'ї не позначається негативно на якості навчальної праці. Більше того, систематичність підготовки до занять у сімейних студентів дещо вищий, ніж у неодружених. Показово, що наявність у молодого подружжя дітей дисциплінує їх, підвищує відповідальність, що позначається на кінцевому результаті – якості підготовки фахівця.

Разом з тим, не можна не бачити цілого ряду проблем, що ускладнюють навчальну працю цієї категорії студентів. Аналіз порушень дисципліни навчальної праці показує, що це викликано часто об'єктивними причинами. По-перше, це житлова проблема. Багато сімейних студентів знімають кімнату або квартиру, що пов'язано з додатковими грошовими витратами, які не завжди компенсують батьки. Тому багато хто з них вимушений суміщати навчання з роботою, виконання якої часто пов'язано зі зниженням якості навчальної праці.

По-друге, це народження дитини. Одержані нами дані свідчать про те, що не всі жінки успішно можуть поєднувати обов'язки матері та студентки. Близько 70% студенток-матері знижують активність у навчанні та інших видах діяльності. Значно зростають пропуски занять і прогули, не говорячи вже про спізнення, у деяких студенток-матерів знижується і якість навчальної праці. Але проблему не слід, на наш погляд, дуже драматизувати. Бесіди з подібною категорією студентів показують, що народження дитини не тільки викликає труднощі, а й мобілізує молоде подружжя. Частина з них (9,0%) навіть покращує свої навчальні показники.

По-третє, це ставлення до студентів, які мають дітей, з боку керівництва ВНЗ, факультетів і окремих викладачів. Спостереження, бесіди показують, що нерозуміння частиною викладачів проблем, що виникають перед студентками-матерями, формальне ставлення до них призводить до того, що саме це є однією з причин припинення їхнього навчання у ВНЗ. Особливо це стосується до студенток молодших курсів.

У ряді факторів підвищення якості навчальної праці студентів важливе місце належить загальноосвітній підготовці. Виступаючи як система перероблених і засвоєних у школі знань у сукупності з виробленими в процесі навчання й соціальної практики уміннями та навичками, загальноосвітня підготовка є однією з умов, що забезпечують якість підготовки фахівців. У свою чергу, саме вона зумовлена соціа-

льно й психологічно. Так, з одного боку, рівень і якість її опиняються в певній залежності від панівних у цьому суспільстві соціально-економічних і політичних відносин, рівня його розвитку, його складових і відносин, рівня соціальної однорідності цього суспільства, конкретних умов, у яких відбувається сформованість особистості молодого людини. З іншого боку, рівень і якість загальноосвітньої підготовки зумовлені специфікою ставлення до освіти представників різних груп, характерними особливостями ціннісних орієнтацій, установок, мотивів. Таким чином, рівень і якість загальноосвітньої підготовки залежить від дії об'єктивних і суб'єктивних факторів, що перебувають у тісній взаємодії. Наприклад, низька якість довузівської загальноосвітньої підготовки може бути наслідком невисокої якості навчального процесу в тому чи іншому типі шкіл (сільська, міська тощо) або конкретному навчальному закладі, але може виступати й наслідком обмежених здібностей або етичної незрілості самої особистості (лінощі, безвідповідальність, недисциплінованість, відсутність мети тощо).

Рівень довузівської загальноосвітньої підготовки багато в чому позначається на якості підготовки майбутнього вчителя. Але водночас ми часто стикаємося з такими фактами, коли високий рівень загальноосвітньої підготовки не дає переваги частині студентів в оволодінні професійними знаннями, уміннями й навичками. І, навпаки, коли невисокий рівень загальноосвітньої підготовки, у поєднанні з наполегливою навчальною працею дає змогу студентам успішно навчатися у ВНЗ й готуватися до професійної діяльності.

Подібні суперечності вузівської діяльності походять від дії різних факторів, але головним з них, на наш погляд, є сформована в шкільні роки готовність до наполегливої систематичної навчальної праці. Психологи, які займаються проблемами навчальної діяльності, наголошують, що успішність навчання, як і продуктивність будь-якої іншої розумової діяльності, залежить, насамперед, від рівня інтелектуального розвитку людини, хоча значний вплив на неї можуть справити такі особливості особистості, як спрямованість інтересів, рівень домагань тощо. Чималу роль в успішності оволодіння знаннями відіграє працьовитість [2, с. 112].

Висновки. Подбиваючи підсумки вищевисловленому, можна сказати таке: по-перше, відмінності студентської молоді за соціально-класовими ознаками у ВНЗ мають більш яскравий характер, ніж у суспільстві, і пояснюються специфікою студентства як перехідної суспільної групи, загальними для всіх умовами життєдіяльності у ВНЗ і характером вимог до них. Разом з тим, при зниженні ролі соціально-класових ознак помітний вплив демографічних і так званих некласових ознак: статі, віку, освіти батьків, сімейного стану, належності до регіонально-територіальної області. По-друге, у підвищенні якості навчальної праці студентів особливе місце належить загальноосвітній підготовці. Виступаючи як система перероблених і засвоєних у школі знань у сукупності з виробленими в процесі навчання та соціальної практики уміннями й навичками, загальноосвітня підготовка є однією з умов, що забезпечують якість підготовки фахівців.

Література

1. Иконникова С.Н. Молодежь: Социологический и социально-психологический анализ / С.Н. Иконникова. – Л., 1974. – 167 с.
2. Комплексное исследование проблем обучения и коммунистического воспитания специалистов в высшем образовании / В.С. Лисовский, В.А. Сухин и др. – Л. : Из-во ЛГУ, 1980. – С. 248.
3. Никандров Н.Д. Основные формы учебной работы в высшей школе / Н.Д. Никандров // Научная организация учебного процесса. – Новосибирск : НЭТИ, 1971. – Вып. 2. – С. 12–15.
4. Петренко Е.С. Социально-демографические показатели в социологических исследованиях / Е.С. Петренко, Т.М. Ярошенко. – М. : Знание, 1979. – 189 с.

5. Проблемы повышения успеваемости и снижение отсева студентов. – Л. : Из-во ЛГУ, 1983. – 182 с.

6. Рабочая книга социолога / М.Н. Руткевич, Г.В. Осипов, С.В. Фролов и др. – М. : Наука, 1976. – 511 с.

БАЛАЦИНОВА А.Д.

СПЕЦИФІКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ОБДАРОВАНИХ ШКОЛЯРІВ

Потенціал обдарованості є найціннішим ресурсом духовного й матеріального поступу України на шляху розбудови незалежної держави.

Проте обдаровані діти – не тільки дуже цінна, а й надто вразлива частина нашого суспільства. Усупереч поширеній думці про те, що обдарованість сама може прокласти собі шлях, наукові дослідження та практика доводять протилежне: обдаровані діти у своєму розвитку наражаються на особливий ризик. Тому визначальне значення для розвитку обдарованості дитини має інтенсивна й довготривала педагогічна підтримка з боку дорослого.

Мета статті – розкрити особливості педагогічної підтримки обдарованих школярів.

Досліджуючи біографії 400 видатних особистостей, американські вчені дійшли висновку, що 60% із них мали серйозні проблеми з пристосуванням до умов шкільного життя.

Значний внесок у розуміння проблем адаптації, що виникають в обдарованих дітей, зробила американська дослідниця Л. Холлінгуорт. Серед найхарактерніших проблем обдарованих дітей вона називає [4]:

1. *Неприємне ставлення до школи.* Воно часто виникає тому, що навчальна програма нудна та нецікава для обдарованої дитини. Порушення в поведінці обдарованих дітей можуть виникати через те, що навчальний план не відповідає їхнім здібностям.

2. *Особливу спрямованість ігрових інтересів.* Обдарованим дітям подобаються складні ігри і нецікаві ті, якими захоплюються їхні однолітки із середніми здібностями. Унаслідок цього обдарована дитина стає ізольованою, замкнутою.

3. *Неконформність.* Обдаровані діти відкидають стандартні вимоги, особливо якщо вони суперечать їхніми інтересами або здаються безглуздими.

4. *Заглиблення у філософські проблеми.* Для обдарованих дітей характерно замислюватися над такими явищами, як смерть, потойбічний світ, релігійні вірування та філософські проблеми більше, ніж для середньої дитини.

5. *Невідповідність між фізичним, інтелектуальним та соціальним розвитком.* Обдаровані діти часто віддають перевагу спілкуванню та грі з дітьми старшого віку. Через це їм іноді важко стати лідерами, тому що вони поступаються останнім у фізичному розвитку.

Цей перелік було доповнено іншими дослідниками. Так, Дж. Уїтмор, вивчаючи причини вразливості обдарованих дітей, наводить такі фактори [4]:

1. *Прагнення до досконалості (перфекціонізм).* Для обдарованих дітей характерна внутрішня потреба досконалості. Вони не заспокоюються, не досягнувши найвищого рівня. Ця властивість виявляється досить рано.

2. *Відчуття незадоволення.* Таке ставлення до самих себе пов'язане з характерним для обдарованих дітей прагненням досягти досконалості в усьому, чим во-